

УДК 314.5: 314.3

Л. І. СЛЮСАР,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Інституту демографії та соціальних досліджень
ім. М. В. Птухи НАН України

ПЛЮРАЛІЗАЦІЯ ФОРМ ШЛЮБУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІТОРОДНІ ОРІЄНТАЦІЇ

Постановка проблеми. Найсуттєвішою особливістю розвитку шлюбно-сімейних відносин на початку ХХІ сторіччя є плюралізація форм шлюбу, різноманітність форм сімейних об'єднань та шлюбних стосунків. Незареєстрований шлюб, дистанційний шлюб, гостьовий шлюб – ці форми шлюбних об'єднань, що раніше були винятком, нині є звичним, досить поширеним явищем. Відбувається складний неоднозначний процес трансформації інституту шлюбу. Він відображається у зміні форми шлюбних стосунків, і його глибинна причина – ускладнення особистості, формування нового соціального типу індивіда на етапі постіндустріальної трансформації суспільства, зміни у системі міжособистісних зв'язків і відносин.

Зміни моделі матримоніальної поведінки населення не можуть не впливати на його репродуктивну поведінку, і, тим самим, на рівень народжуваності. На думку Жака Валлена, президента Міжнародного союзу з вивчення населення (IUSSP): «Шлюб і сім'я вже не є тим, чим були раніше, різноманітність форм шлюбних об'єднань дуже велика... треба вирішити питання про вплив цієї нової реальності на динаміку населення – чи є вона причиною низького рівня народжуваності» [3].

Демографічний розвиток України, у тому числі у шлюбно-сімейній сфері, відбувається відповідно до загальноєвропейських закономірностей, однак, як і в кожній країні, значним є вплив національних, культурних та релігійних особливостей і традицій на форми шлюбних і сімейних об'єднань, про що свідчать і зарубіжні дослідження [13], і дослідження просторової специфіки шлюбно-сімейної структури населення України [9, с. 51–82]. Процес плюралізації форм шлюбу відбувається і в сучасній Україні, тому важливо дослідити масштаби і наслідки цього явища, його вплив на дітородні орієнтації в Україні; визначити, чи є поширення нетрадиційних форм шлюбу фактором, що сприяє зниженню народжуваності.

Аналіз останніх досліджень. Проблема відходу від традиційного зареєстрованого шлюбу (marriage) за рахунок поширення офіційно незареєстрованих форм шлюбних об'єднань (cohabitation) давно привертає увагу дослідників. Однак оцінка цього явища і його наслідків викликає гострі дискусії. Більшість учених вважають його закономір-

ним результатом демографічного розвитку, проявом демографічної модернізації (або так званого «другого демографічного переходу») у шлюбно-сімейній сфері (Д. ван де Каа, А. Кистен, А. Вишневський, С. Захаров, С. Іванов та ін.) [5, с. 67–148; 14]. Водночас багато вчених (А. Антонов, А. Карлсон, В. Медков, О. Сінельников та ін.) вважають сучасні зміни у шлюбних відносинах проявом системної кризи інституту сім'ї [1, с. 143–144; 10, с. 291–318].

Є різні оцінки впливу нових форм шлюбу на дітородну поведінку. А. Карлсон стверджує, що народжуваність у пар, які не реєструють свій шлюб, значно нижча, ніж у офіційно одружених [1, с. 205]. Однак В. М. Архангельський, аналізуючи результати російських вибіркового обстежень, зазначив, що зв'язок репродуктивних орієнтацій чоловіків і жінок з реєстрацією шлюбу хоча й існує, однак не є очевидним [2, с. 172–178]. С. Захаров вважає, що вплив незареєстрованих шлюбів на зниження народжуваності надто перебільшений, і результати розрахунків за обстеженням «Батьки і діти, чоловіки і жінки у сім'ї та суспільстві» (Росія, 2004 р.) свідчать, що якби тривалість зареєстрованих і незареєстрованих шлюбів була б однаковою, їх репродуктивний результат був би майже рівним [7, с. 136–144].

Вивчити ці питання стосовно населення України дають можливість дані спеціальних соціально-демографічних досліджень „Сім'я і діти” (квітень 2008 р.) і „Сім'я і сімейні відносини” (квітень 2009 р.), які здійснив Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України на основі проведених Центром «Соціальний моніторинг» соціологічних опитувань населення дітородного віку.

Метою статті є дослідження поширеності різних форм шлюбу в Україні та впливу плюралізації форм шлюбу на дітородні орієнтації населення.

Виклад основного матеріалу. В Україні, як і в більшості інших країн, протягом сторіч шлюбні відносини досить жорстко контролювали і суспільство в цілому, і громада, хоча форми шлюбу були різні і з розвитком суспільства зазнавали змін. Тривалий час, майже до кінця ХІХ сторіччя, звичаєве право¹ було основою регулювання відносин у шлюбно-сімейній сфері, і воно в загальних рисах увійшло у закони державного права. Згідно з нормами звичаєвого права, шлюб являв собою договір («зговір», «згоду») батьків нареченого і нареченої, що, як правило, оформлявся «шлюбними листами», де було зазначено умови шлюбного союзу, розмір посагу нареченого і вкладу («вина») нареченого. Умовою шлюбу була взаємна згода нареченого і нареченої та благословіння батьків. Законним вважали шлюб, укладений за народними звичаями, тобто справляли весілля за певними правилами [8, с. 96–120].

Але з середини ХУІІ століття (в деяких західних областях – з початку ХУІ століття) складовою укладання шлюбу стало його церковне освячення – вінчання. Однак значення шлюбного договору і весілля не зменшилось, довгі роки шлюб з вінчанням, але без весілля, вважався недійсним. Саме в цей період з'явився шлюб «на віру» – шлюб без церковного вінчання, та хоча б з невеликою церемонією весілля. У 1843 р. Священний Синод видав указ, згідно з яким молоді після вінчання вважались подружжям, і церковне вінчання остаточно було закріплене як обов'язкова складова весільного обряду. Однак шлюб «на віру» не зник, його використовували особи, які за церковними канонами не могли вінчатись (офіційно розлучені, вдові), а також ті, хто не мав коштів на весілля, та молодята, які не одержали згоду батьків. Отже, значний період часу церква була основним суспільним інститутом, що регламентував шлюбні відносини, важливим також був контроль громади.

---

¹ Звичаєве право – сукупність неписаних норм, звичаїв, правил поведінки.

На початку ХХ століття більшовики, здійснюючи політику «революційної модернізації» всього суспільного життя, змінили шлюбне законодавство відповідно до свого ідеологічного курсу, «звільнивши» шлюб від контролю церкви і значно послабивши його державну регламентацію. Декрети „Про громадянський шлюб, дітей та про ведення книг актів громадянського стану”, а також перший Сімейний кодекс (1918 р.) цілком усунули церкву від регламентації шлюбу, проголосили свободу шлюбу і розлучення. Сімейний кодекс 1926 р. відмінив обов’язкову реєстрацію шлюбу, зрівняв у правах зареєстрований і незареєстрований шлюб. Наслідком цих змін стало поширення в Україні того часу незареєстрованого, фактичного шлюбу. Однак відомий український демограф Хоменко А. П., досліджуючи розвиток шлюбу і сім’ї в цей період, дійшов висновку, що основною формою шлюбу у 20-ті – 30-ті роки минулого сторіччя все ж залишався шлюб зареєстрований, а фактичні шлюби становили не більше 1/12 загальної кількості шлюбів [11, с. 20–21].

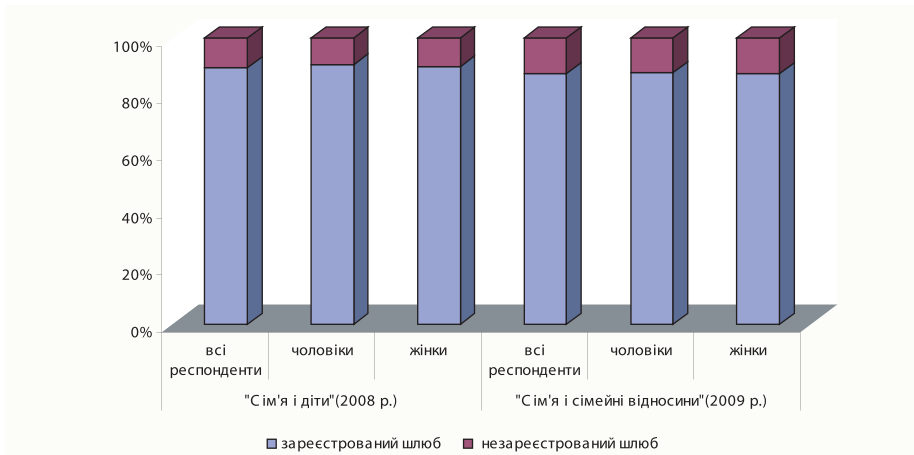
З другої половини 1930-их років стиль регулювання державою суспільних процесів став жорстко тоталітарним, у тому числі посилювався партійний та державний контроль над особистим життям і усіма сферами життєдіяльності сім’ї. У 1944 р. юридичний статус фактичного (незареєстрованого) шлюбу було скасовано, відповідно, ця форма шлюбу поступово стала винятком із загального правила.

Хоча ми не маємо даних про поширення незареєстрованого шлюбу серед населення України у другій половині ХХ століття, можна припустити, що кількість цих шлюбів була статистично незначною, і лише у другій половині 1980-их років, можливо, їх кількість почала дещо збільшуватись, про що побічно свідчить зростання рівня позашлюбної народжуваності у ці роки. Л. В. Чуйко, досліджуючи тенденцію поступового зростання кількості неофіційних шлюбів на початку 1990-их років, вважала, що це пов’язано з можливістю одержання пільг соціального захисту, що було важливим для виживання населення у період гострої економічної кризи [6, с. 227]. На нашу думку, і у 80-ті роки не реєстрація шлюбу, як правило, була викликана намірами одержати певні пільги, які надавались самотнім матерям і були на той час досить істотними. Однак принаймні з середини 1990-их років зміни у матримоніальній поведінці населення обумовлені іншими, більш глибинними процесами. За висловом А. Вишневського, традиційна модель шлюбу і сім’ї перестає вдовольняти сучасну людину. Вона шукає нові, можливо, менш жорсткі форми організації свого особистого життя в економічних, соціальних і демографічних умовах, що дуже відрізняються від тих, в яких тисячоліттями існувала традиційна сім’я [4]. В сучасній Україні, де особисте життя людини звільнилось від жорсткої державної регламентації, діють фундаментальні чинники трансформації шлюбу і сім’ї – індивідуалізація, плюралізм, емансипація, свобода індивіда. В умовах „відкритого суспільства” посилюється і засвоєння населенням, насамперед молоддю, західної моделі матримоніальної поведінки.

Вперше інформацію щодо поширення нових форм шлюбу серед всього населення незалежної України одержано з матеріалів перепису населення 2001 р. У програмі перепису було передбачено, що при визначенні свого сімейного стану особи інформують, перебувають вони у зареєстрованому шлюбі чи у незареєстрованому. За даними перепису, на момент його проведення у незареєстрованому шлюбі проживало 7,0% одружених чоловіків і така ж частка заміжніх жінок, у тому числі серед осіб дітородного віку (15–49 років) відповідно 8,0% і 7,7%.

Цієї ж логіки дотримувались при вивченні сучасних форм шлюбних стосунків у ході соціально-демографічних обстежень „Сім’я і діти” (квітень 2008 р.) і „Сім’я і сімейні відносини” (квітень 2009 р.). Респондентам було поставлено запитання: «Який Ваш шлюбний стан зараз?» і, поряд з іншими варіантами відповіді, пропонувались такі: перебуваю у зареєстрованому шлюбі; перебуваю у незареєстрованому шлюбі.

За даними обстеження „Сім'я і діти” 10 відсотків опитаних, які перебували у шлюбі, не зареєстрували офіційно свої шлюбні стосунки (10,4% чоловіків і 9,4% жінок); за даними обстеження „Сім'я і сімейні відносини” – 12,2% (12,0% чоловіків і 12,5% жінок). Отже, за результатами вибірових обстежень, як і за даними перепису населення, основною формою організації шлюбних відносин між чоловіком та жінкою в Україні залишається офіційно зареєстрований шлюб. Однак кожна десята шлюбна пара офіційно не реєструє свої шлюбні стосунки, і, хоча порівняння даних вибірових обстежень і перепису населення має певні обмеження, слід звернути увагу на те, що за інформацією 2008 і 2009 років цей показник є вищим, ніж за переписом 2001 р. (рис. 1).

Рис. 19. Розподіл респондентів, які перебувають у шлюбі, за формою шлюбу (зареєстрований або незареєстрований), % (дані вибірових обстежень 2008 р. і 2009р.)

За даними проведених досліджень, у більшості випадків незареєстрований шлюб є своєрідним випробувальним етапом перед можливою офіційною його реєстрацією: це підтверджує і оцінка цієї форми шлюбних відносин респондентами; і свідчення осіб, які вже зареєстрували свій шлюб, і дослідження форми майбутніх шлюбних стосунків, на яку налаштовані неодружені особи [12, с. 96–104]. Особливо часто відмовляються від реєстрації шлюбу чоловіки і жінки, для яких він є повторним.

Однією з нових форм шлюбних стосунків, що набувають поширення у розвинутих країнах, є шлюб, у якому подружжя проживає окремо, тобто дистанційний чи гостьовий шлюб. Однак за даними проведених вибірових обстежень, ця форма шлюбу мало поширена в Україні: 95% опитаних осіб, які є заміжніми чи жонатими, проживають разом, 4% – більше часу разом, іноді окремо. Лише близько 1% подружніх пар живуть переважно чи постійно окремо (табл. 1). У більшості випадків окреме проживання членів подружжя обумовлено характером трудової діяльності, іноді – відсутністю відповідних житлових умов чи сімейними обставинами, і лише в окремих випадках обидва шлюбні партнери чи один з них не хоче жити разом.

Таблиця 1

Розподіл осіб, які перебувають у шлюбі, за формою проживання, %
(дані вибіркового обстеження 2008 р. і 2009 р.)

	„Сім'я і діти” (квітень 2008 р.)	„Сім'я і сімейні відносини” (квітень 2009 р.)
живуть постійно разом	94,9	95,1
живуть більше часу разом, іноді окремо	3,6	3,7
живуть постійно чи більшість часу окремо	1,1	0,9
інше	0,4	0,3

На жаль, визначити вплив дистанційного шлюбу на дітородні установки подружніх пар не вдалось, бо надто мала кількість опитаних проживає у цій формі шлюбу. Можна стверджувати, що дистанційний шлюб через свою малопоширеність в даний час не впливає на дітородну діяльність населення України. Хоча з підвищенням трудової мобільності населення, можливо, його значення зростатиме. Водночас не можна не враховувати вплив незареєстрованого шлюбу, оскільки у цій формі шлюбних стосунків перебуває кожна десята подружня пара дітородного віку.

Соціально-демографічні дослідження „Сім'я і діти” і „Сім'я і сімейні відносини”, які провів Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, дають можливість визначити дітородні орієнтації осіб, які перебувають у зареєстрованому і незареєстрованому шлюбі, і порівняти їх. Питання щодо бажаної кількості дітей („Скільки всього дітей Ви хотіли б мати за наявності всіх необхідних умов?”), запланованої кількості дітей („Скільки дітей Ви всього плануєте мати?”), запланованої ще кількості дітей („Скільки ще дітей Ви плануєте мати?”) та планів щодо народження дитини в найближчі 3 роки („Чи плануєте Ви народити дитину у найближчі 3 роки?”) було поставлено особам, які перебувають у цих різних формах шлюбних стосунків.

Аналіз одержаних відповідей осіб різної статі й різного віку дав можливість дійти висновку, що значних відмінностей між установками щодо бажаної і запланованої кількості дітей у осіб, які перебувають у зареєстрованому і незареєстрованому шлюбі, не спостерігається. За даними обох обстежень – це установки у межах малодітної сім'ї: середня бажана кількість дітей 2,04–2,19; середня запланована кількість – 1,69–1,87. Такий висновок підтверджено обома дослідженнями, хоча у їх результатах є і певна відмінність. За показником середньої бажаної кількості дітей за даними і 2008 р., і 2009 р. значної різниці між поглядами осіб, які перебувають у зареєстрованому і незареєстрованому шлюбі, не спостерігається, є лише певні відмінності у співвідношенні відповідей осіб різної статі. Однак за показником середньої запланованої кількості дітей 2009 р. відрізняється від 2008 р. тим, що чоловіки і жінки у офіційному шлюбі налаштовані на більшу кількість дітей, ніж ті, хто не зареєстрував свій шлюб (табл. 2). Слід також зазначити, що у 2009 р. порівняно з 2008 р. показник середньої бажаної кількості дітей зменшився у осіб в обох формах шлюбу, а показник середньої запланованої кількості дітей зменшився у тих, хто перебуває у незареєстрованому шлюбі. Це може бути обумовлено як впливом економічної кризи 2009 р., так і особливостями статистичної вибірки.

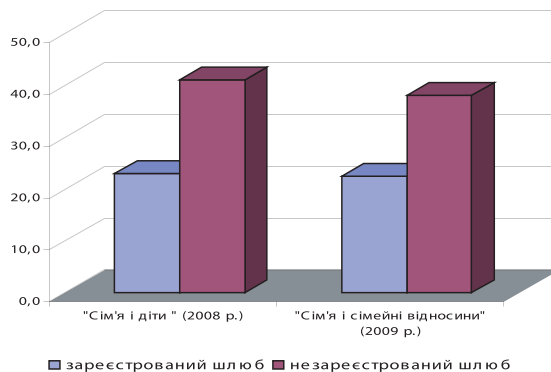
Аналіз відповідей респондентів стосовно дітородних планів на перспективу (скільки ще дітей вони планують мати і чи планують народити дитину у найближчі 3 роки) свідчить, що особи у незареєстрованому шлюбі (і чоловіки і жінки) більш налаштовані

на дітонародження у майбутньому, ніж їх ровесники у зареєстрованому шлюбі. Вони планують в середньому мати ще більшу кількість дітей, ніж ті, хто перебуває у шлюбі зареєстрованому, та більше з них планують народити дитину у найближчі три роки. Це можна пояснити тим, що незареєстрований шлюб зазвичай – це перший етап у шлюбі, коли дітородні прагнення подружжя ще не реалізовані. Саме тому серед тих, хто проживає у незареєстрованому шлюбі, 41% за даними 2008 р. і 38% за даними 2009 р. планують народити дитину у найближчі три роки, тоді як серед тих, хто офіційно зареєстрував свій шлюб, – лише відповідно 23,0% і 22,3% (рис. 2).

Таблиця 2

Дітородні орієнтації осіб, які проживають у зареєстрованому і незареєстрованому шлюбі
(дані вибіркового обстеження 2008 р. і 2009 р.)

	„Сім'я і діти” (квітень 2008 р.)		„Сім'я і сімейні відносини” (квітень 2009 р.)	
	зареєстрований шлюб	незареєстрований шлюб	зареєстрований шлюб	незареєстрований шлюб
Середня бажана кількість дітей				
всі особи	2,19	2,18	2,04	2,04
чоловіки	2,23	2,3	2,03	1,90
жінки	2,16	2,06	2,06	2,16
Середня запланована кількість дітей				
всі особи	1,89	1,87	1,87	1,69
чоловіки	1,91	1,92	1,90	1,71
жінки	1,87	1,82	1,84	1,67
Середня запланована ще кількість дітей				
всі особи	0,41	0,87	0,45	0,94
чоловіки	0,42	0,8	0,51	1,16
жінки	0,40	0,92	0,40	0,73

Рис. 2. Частка одружених, які перебувають у зареєстрованому і незареєстрованому шлюбі, і планують народити дитину у найближчі три роки, %
(за даними вибіркового обстеження 2008 р. і 2009 р.)

Дітородні плани подружжя значною мірою залежать від того, чи є в сім'ї діти, оскільки погляди «не менше однієї дитини, але не більше двох» є досить поширеними серед українських сімей. Цей чинник було враховано при порівнянні дітородних установок респондентів з різною формою шлюбних стосунків. Відповіді респондентів свідчать, що більшість подружніх пар, які не мають дітей, планують народити дитину у найближчі три роки, однак серед тих, чий шлюб є зареєстрованим, їх більше. Респонденти, які вже мають дітей, значно рідше планують народження дитини у найближчі 3 роки. Вища питома вага тих, у кого є такі плани, серед проживаючих у незареєстрованому шлюбі (рис. 3).

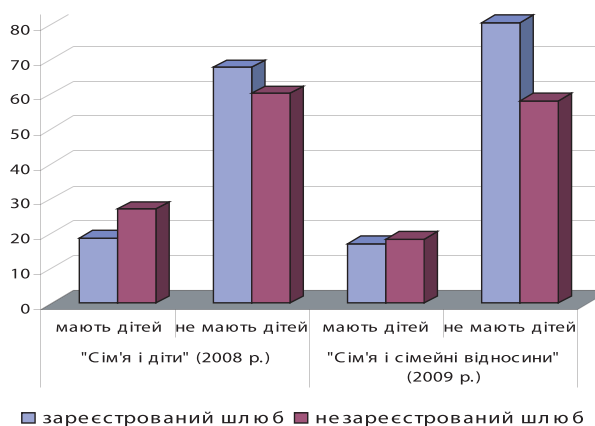

Рис. 3. Частка одружених, які перебувають у зареєстрованому і незареєстрованому шлюбі, і планують народити дитину у найближчі три роки, серед тих, хто має і не має дітей, % (за даними вибіркового обстеження 2008 р. і 2009 р.)

Таблиця 3

Частка чоловіків і жінок, які перебувають у зареєстрованому і незареєстрованому шлюбі, і планують народити дитину у найближчі три роки, % (за даними вибіркового обстеження 2008 р. і 2009 р.)

	„Сім'я і діти” (квітень 2008 р.)		„Сім'я і сімейні відносини” (квітень 2009 р.)	
	зареєстрований шлюб	незареєстрований шлюб	зареєстрований шлюб	незареєстрований шлюб
Особи, які мають дітей				
чоловіки	22,0	32,1	17,7	19,4
жінки	15,9	21,2	16,8	17,9
Особи, які не мають дітей				
чоловіки	72,4	72,5	86,1	59,3
жінки	62,7	47,4	72,2	56,6

Отже, і у чоловіків, і у жінок, які проживають у незареєстрованому шлюбі і вже мають дітей, вища ймовірність народження ще однієї дитини, ніж у офіційно одружених, хоча за даними обстеження 2009 р. ця ймовірність нижче, ніж у 2008 р. (табл. 3). Логічно припустити, що це пов'язано з поширенням тенденції до нерестрації повторних шлюбів

(за даними обстеження «Сім'я і діти» майже у половини осіб, які перебували у неофіційному шлюбі, це був не перший шлюб), тобто особи у повторному шлюбі досить часто планують мати спільних дітей.

При проведенні дослідження «Сім'я і діти» респондентам було поставлено запитання: „Що може спричинити відкладення народження дитини для Вас?” і запропоновано перелік з 11 факторів, у тому числі «очікування на офіційну реєстрацію шлюбних стосунків». Лише 5% опитаних зазначили, що цей фактор може вплинути на їх рішення щодо народження дитини.

Висновки. Форми шлюбу, притаманні населенню України, змінювались у різні історичні періоди внаслідок розвитку суспільства та його інститутів, змін світогляду населення, у тому числі морально-етичних принципів, цінностей та орієнтацій. Впродовж сторіч шлюбні відносини досить жорстко регламентували держава, церква, громада. Періодом ослаблення цієї регламентації були 1920–30-ті роки, однак, на наш погляд, на той час це було штучне явище, яке не мало відповідних соціально-економічних та морально-етичних передумов. Наприкінці ХХ сторіччя глибинні якісні зміни суспільства і людини як суб'єкта суспільного життя дали поштовх для трансформації форм шлюбу і сім'ї, їх урізноманітнення, зниження рівня зовнішньої (позасімейної) регламентації.

Плюралізація форм шлюбу, що спостерігається у розвинутих країнах світу з 70-их років ХХ століття, відбувається і в сучасній Україні. Хоча основною формою організації шлюбних відносин залишається офіційно зареєстрований шлюб, кожна десята подружня пара офіційно не реєструє свої шлюбні стосунки, і ця тенденція, на нашу думку, посилюватиметься. Однак проведені дослідження свідчать, що поширення незареєстрованого шлюбу не є фактором, який безпосередньо сприяє зниженню народжуваності в Україні. Це підтверджує як проведений аналіз дітородних установок осіб, які перебувають у різних формах шлюбу, так і прямі запитання щодо факторів, що спричиняють відкладення дітородження. Дітородні орієнтації осіб, які живуть у зареєстрованому і незареєстрованому шлюбі, суттєво не відрізняються. Особи у незареєстрованому шлюбі навіть більш налаштовані на народження дитини у найближчі роки, що обумовлено тим, що незареєстрований шлюб зазвичай – це перший етап у шлюбних стосунках, коли потреба у дітях ще не реалізована, або повторний шлюб, і подружжя планує мати спільних дітей.

Динамічність і неоднозначність сучасних процесів у шлюбно-сімейній сфері, у тому числі трансформація інституту шлюбу, яка відбувається в Україні, обумовлює необхідність більшої уваги дослідників до цих процесів, вивчення їх причин та наслідків, соціальних і демографічних ризиків, що необхідно як для розуміння шляхів подальшого розвитку нашого суспільства, так і розробки науково обґрунтованої політики держави стосовно шлюбу і сім'ї.

Джерела

1. Аллан Карлсон. Общество – Семья – Личность: Социальный кризис Америки. Альтернативный социологический подход // Перевод с англ. / Под ред. проф. А.И. Антонова. – М.: 2003. – 288 с.
2. Архангельский В. Н. Факторы рождаемости. – М.: ТЕИС, 2006. – 399 с.
3. Жак Валлен. Доповідь на відкритті ХХУ Міжнародного конгресу по народонаселенню – <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0207/наука01.php>
4. Вишневский А. Г. Демографический кризис в странах СНГ. – <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0197/тема03.php>
5. Вишневский А. Г., Захаров С. В., Иванова Е. И. Обновление семьи и брака // Демографическая модернизация России. Под ред. А. Вишневского. – М.: Новое изд-во, 2006. – 601 с.
6. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії. – К.: Інститут економіки НАН України, 2001. – 580 с.

7. *Население России 2007*. Пятнадцатый ежегодный демографический доклад/отв.ред. А.Г.Вишневецкий. – М.: Изд.дом Гос.ун-та – Высшей школы экономики, 2009. – 296 с.
8. *Пономарев А. П.* Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине (Этносоциальные проблемы). – К.: Наукова думка, 1989. – 320 с.
9. *Слюсар Л. І.* Регіональні особливості шлюбно-сімейної структури населення України та процесів її формування // *Населення України—2004*. Регіональні аспекти демографічного розвитку. – К.: ІДСД НАН України, Держкомстат України, 2005. – С. 51–82.
10. *Социология семьи*. Под ред. А.И.Антонова. – М.: ИНФРА-М, 2005 – 640 с.
11. *Хоменко А. П.* Семья и воспроизводство населения. (Избранные произведения). – М.: Статистика, 1980. – 205 с.
12. *Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні*. – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – 256 с.
13. *Kuijsten A.* Recent trends in household and family structures in Europe // *Household Demography and Household Modelling/* – New York and London^ Plenum Press, 1995. – P. 53–84.
14. *The New Demographic Regime. Population Challenges and Policy Responses*. Edited by M.Macura, A.L.MacDonald, W.Haug. – UN, New York and Geneva, 2005. – 300 p.

Анотація. Форми шлюбу населення України змінювались з розвитком суспільства. На початку ХХІ століття відбувається плюралізація форм шлюбу, обумовлена кардинальною зміною моделі поведінки сучасної особистості. На матеріалах вибіркового соціально-демографічних обстежень досліджується поширеність різних форм шлюбу, насамперед незареєстрованого шлюбу, в сучасній Україні, і доводиться, що плюралізація шлюбних стосунків не є фактором, який сприяє зниженню народжуваності в країні.

Аннотация. Формы брака, распространенные в Украине, с развитием общества изменялись. В начале ХХІ века происходит плюрализация форм брака, что обусловлено кардинальным изменением модели поведения современного человека. На материалах выборочных социально-демографических обследований исследуется распространенность разных форм брака в Украине, прежде всего незарегистрированного брака, и делается вывод, что плюрализация брачных отношений не является фактором, обуславливающим снижение рождаемости.

Summary. Forms of marriage in Ukraine with the development of society have changed. In the early ХХІ century pluralisation of forms marriage take place and it's due to change patterns of behaviour of modern man. On the content of selected socio-demographic surveys investigated the prevalence of different forms of marriage in Ukraine, first of all cohabitation. Proved, that main form of marriage relationship in modern Ukraine is officially registered marriage, however, every tenth couple does not register their marriage (living in cohabitation).

Childbearing preferences of persons in marriage and in cohabitation are not significantly different, that is confirmed by the analysis of childbearing plans in different forms of marriage, and by answers on questions about causes of childbearing delay. Therefore pluralisation of forms marriage did not cause the fertility decline in Ukraine.

Ключові слова: шлюб, незареєстрований шлюб, сім'я, плюралізація, народжуваність, дітородні орієнтації.

Ключевые слова: брак, незарегистрированный брак, семья, рождаемость, детородные ориентации.

Key words: marriage, cohabitation, family, pluralisation, fertility, childbearing preferences.

Стаття надійшла до редакції журналу 01.02.2010 р.